

BILAN

RAPPORT 2006/97

Gorinchem (ZH), Haarweg 23

Archeologische vooronderzoek

in opdracht van Architectenburo Houweling

Rapport-ID

Titel	Gorinchem (ZH), Haarweg 23. Archeologisch vooronderzoek.	
ISSN	1572-3194-2006/97	
Rapportnummer	2006/97	
Aantal pagina's	40	
Opdrachtgever	Architektenburo Houweling	
Contactpersoon opdrachtgever	Dhr. J. Houweling	
Onderzoekskader	Sloop en nieuwbouw	
Projectleider BILAN	Mw. S. De Vos	
Auteur(s)	Mw. S. De Vos	
Kaarten en afbeeldingen	Dhr. J. van Gestel en dhr. W. van der Voort	
Datum definitief	10 augustus 2006	
Digitale versie	-	
Verzending definitief aan	Architektenburo Houweling ROB Provinciaal archeoloog KB-depot	
Akkoord BILAN	Dhr C. Witteveen Directeur	Dhr C. Verbeek Senior-archeoloog

BILAN

B: Fontys Hogescholen, Mollergebouw
Prof. Goossenslaan 1-01, ruimte A 1.16, Tilburg
P: Postbus 90903, 5000 GD TILBURG
T: 0877 876322
F: 013 5360051
E: bilan@fontys.nl
W: www.bilan.nl

© BILAN 2006

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm, elektronisch databestand of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave dient men zich tot de uitgever te wenden.

Inhoudsopgave

Samenvatting	7
1 Inleiding	9
1.1 Administratieve gegevens project.....	9
1.2 Ligging van het plangebied.....	10
1.3 Huidig en toekomstig gebruik.....	11
2 Bureauonderzoek	12
2.1 Onderzoeksmethode.....	12
2.2 Geologie en landschap.....	12
2.3 Historische situatie	15
2.4 Bekende archeologische waarden.....	17
3 Verwachtingsmodel en vraagstelling	18
4 Inventariserend veldonderzoek	19
4.1 Onderzoeksmethode.....	19
4.2 Resultaten van het veldonderzoek.....	20
4.3 Archeologische indicatoren	21
5 Toetsing en beantwoording	21
6 Selectieadvies.....	22
7 Literatuur	23
Bijlage 1: Lijst van afkortingen en codes conform NEN 5104	25
Bijlage 2: Boorstaten.....	27
Bijlage 3: Vondstenlijst	30
Bijlage 4: Plan van Aanpak	31
Bijlage 5: Overzicht archeologische perioden	39
Bijlage 6: Overzicht geologische perioden	40

Figuren

Fig. 1: Ligging van het plangebied in de regio.....	10
Fig. 2: Huidig grondgebruik in plangebied en omgeving.....	11
Fig. 3: Het plangebied op de geologisch-geomorfologische kaart van Berendsen	13
Fig. 4: Het plangebied op de bodemkaart.....	14
Fig. 5: Het plangebied op het minuutplan van circa 1830.	16
Fig. 6: Het plangebied op de IKAW met ARCHIS-waarnemingen en AMK-terreinen.....	17
Fig. 7: Ligging van het plangebied met boorpunten en NAP-hoogten.....	20

Samenvatting

Op 19 juni 2006 ontving BILAN van ASVZ Zuid West opdracht voor het uitvoeren van een archeologisch vooronderzoek in het plangebied Haarweg 23 te Gorinchem, in de gelijknamige gemeente (provincie Zuid-Holland). Aanleiding voor dit onderzoek was de voorgenomen sloop van de bestaande panden en bouw van twee woningen. Omdat hierbij de bodem geroerd zal worden op plaatsen waar dat nog niet eerder is gebeurd, diende een archeologisch vooronderzoek plaats te vinden. Doel van het onderzoek was het vaststellen van de archeologische verwachting van het plangebied. Dit onderzoek bestond uit een bureauonderzoek, aangevuld met een inventariserend veldonderzoek in de vorm van boringen.

Uit de resultaten van het bureauonderzoek bleek het plangebied volgens verschillende bronnen een lage (IKAW) tot hoge (CHS) archeologische verwachting te hebben, die hoofdzakelijk gebaseerd was op het voorkomen van de stroomgordel van de rivier Spijk in de ondergrond. De op de CHS aangemerkte zone met hoge archeologische trefkans was breder genomen dan deze op de IKAW en besloeg tevens het plangebied. Tijdens het veldonderzoek werden echter geen aanwijzingen aangetroffen voor deze stroomgordel in het plangebied. Hieruit kan geconcludeerd worden dat deze stroomgordel zich (zoals verwacht werd op basis van de beschikbare bronnen) meer ten zuiden van het plangebied bevindt.

Op basis van de resultaten van het veldonderzoek kan de bodem in het plangebied geclassificeerd worden als kalkloze poldervaaggronden. In het noordelijke deel van het plangebied werd tot een diepte van 110 cm –mv nog baksteen en aardewerk uit de Nieuwe Tijd aangetroffen, wat wijst op een verstoring van de bodem tot deze diepte. Deze vondsten wijzen er op dat de bodem in het verleden geroerd is, om vooralsnog onbekende redenen, en tonen aan dat een vindplaats uit de Nieuwe Tijd verwacht kan worden in het plangebied of in de directe nabijheid daarvan.

Indien de bodemverstorende activiteiten in het plangebied beperkt blijven tot maximaal 50 cm –mv, wordt geen vervolgonderzoek aanbevolen. Bij bodemingrepen blijft echter de Monumentenwet¹ van kracht, die stelt dat archeologische vondsten of structuren binnen drie dagen aan de bevoegde instanties moeten worden gemeld. Zal evenwel de bodem verstoord worden tot een diepte van meer dan 50 cm –mv, dient voorafgaand een vervolgonderzoek door middel van proefsleuven te gebeuren. Dit onderzoek dient uitgevoerd te worden op basis van een door het bevoegd gezag geaccordeerd PvE.

Deze aanbeveling is een selectieadvies. Dit advies dient omgezet worden door het bevoegd gezag in een selectiebesluit.

¹ Monumentenwet 1988, artikel 47: meldingsplicht binnen drie dagen aan de burgemeester.

1 Inleiding

Op 19 juni 2006 ontving BILAN van ASVZ Zuid West opdracht voor het uitvoeren van een archeologisch vooronderzoek in het plangebied Haarweg 23 in Gorinchem, in de gelijknamige gemeente (provincie Zuid-Holland). Aanleiding voor dit onderzoek was de voorgenomen sloop van de bestaande panden en bouw van twee woningen. Omdat hierbij de bodem geroerd zal worden op plaatsen waar dat nog niet eerder is gebeurd, diende een archeologisch vooronderzoek plaats te vinden. Dit onderzoek bestond uit een bureauonderzoek, aangevuld met een inventariserend veldonderzoek in de vorm van boringen. Doel van het onderzoek was het vaststellen van de archeologische verwachting van het plangebied. Voorafgaand aan de veldfase waren de eisen waaraan het booronderzoek moest voldoen (vraagstelling, methode en werkwijze), vastgelegd in een Plan van Aanpak (bijlage 4). Het veldwerk werd uitgevoerd op 3 juli 2006.

De projectleiding was in handen van mw. S. De Vos. Het bevoegd gezag was in deze de gemeente Gorinchem.

1.1 Administratieve gegevens project

Provincie	Zuid-Holland
Gemeente	Gorinchem
Plaats	Gorinchem
Straat	Haarweg
Centrumcoördinaten	$x = 125639 / y = 429084$
Oppervlakte plangebied	1700 m ²
Kaartblad	38G
Opdrachtgever	Architektenbureau Houweling
Uitvoerder	BILAN
CIS meldingnummer	17922
KLIC meldingnummer	06G086369
BILAN projectcode	B1230
Bevoegd gezag	Gemeente Gorinchem (contactpersoon mw. E van Rooijen)

1.2 Ligging van het plangebied

Het plangebied (figuur 1) ligt ten noorden van de bebouwde kern van Gorinchem, in de gelijknamige gemeente (provincie Zuid-Holland). Het onderzoeksterrein heeft als adres Haarweg 23 en grenst in het noorden aan de genoemde straat. Aan de overige zijden wordt het omgeven door kavels weiland. De totale oppervlakte van het plangebied bedraagt circa 1700 m².

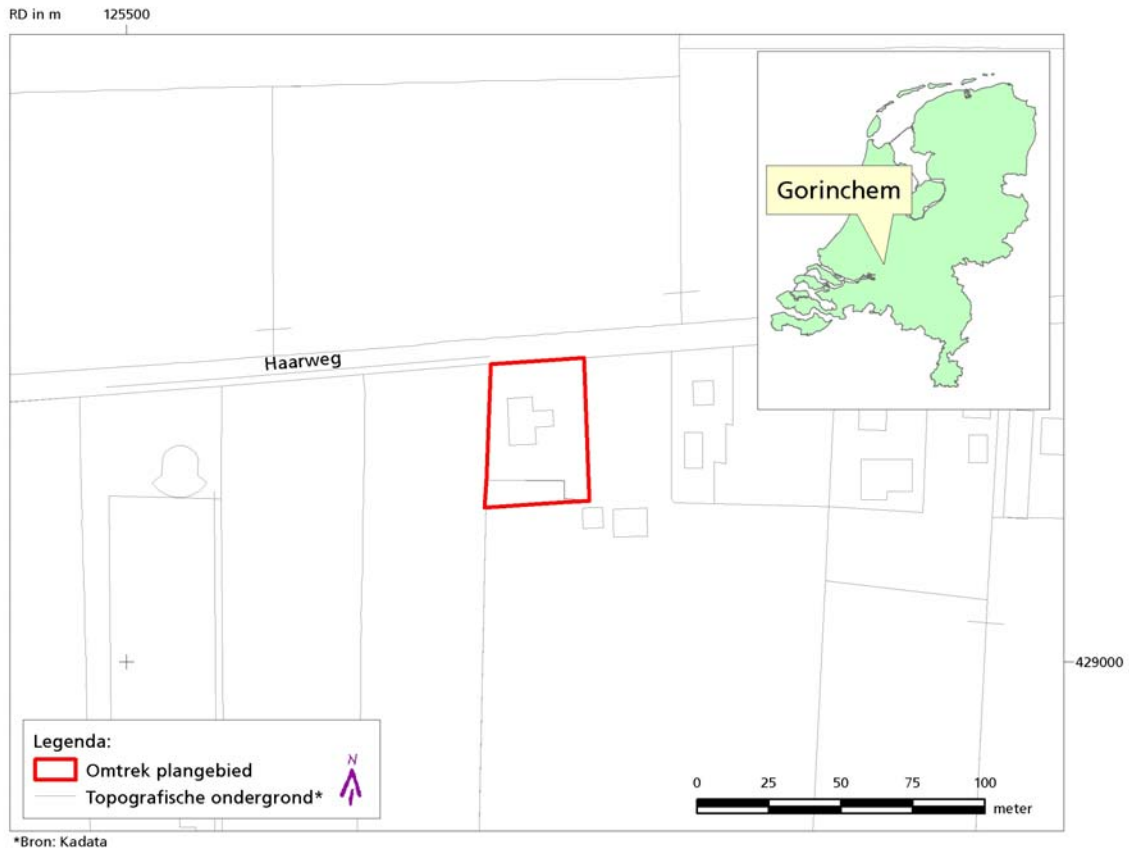

Fig. 1: Ligging van het plangebied in de regio.

1.3 Huidig en toekomstig gebruik

Een deel van het plangebied is momenteel bebouwd (zie figuur 2). De opdrachtgever is voornemens het bestaande pand te slopen en in het plangebied twee woningen te realiseren. De nieuwbouw zal op ruwweg dezelfde locatie ingericht worden, maar zal een grotere omvang hebben dan de huidige woning. De funderingsdiepte bedraagt maximaal circa 80 cm onder het huidige maaiveld. Ter hoogte van de randen van beide nieuwe gebouwen zullen bovendien in totaal circa 30 heipalen geslagen worden met elk een lengte van circa 14 m.

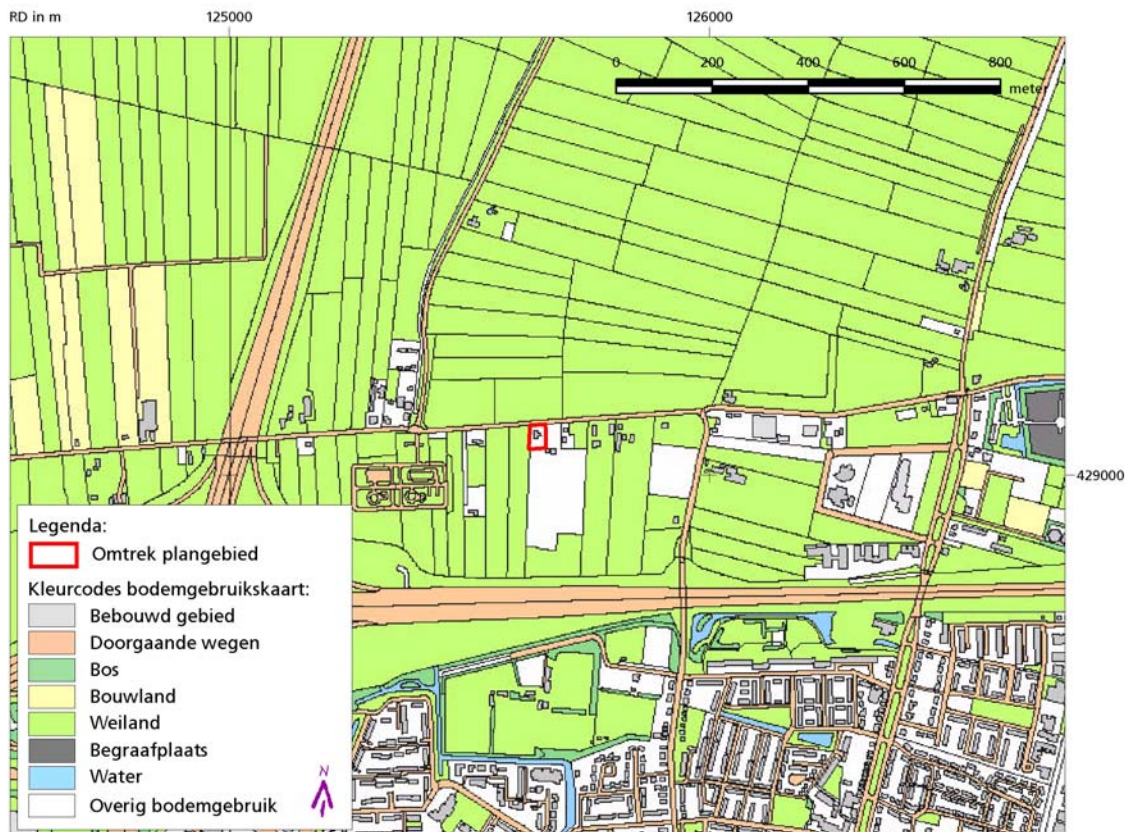

Fig. 2: Huidig grondgebruik in plangebied en omgeving.
 Bron: Archis II.

2 Bureauonderzoek

2.1 Onderzoeksmethode

Tijdens het bureauonderzoek werd aan de hand van bestaande bronnen informatie verzameld en geanalyseerd omtrent bekende archeologische, (cultuur-)historische en landschappelijke waarden. Als bronnen werden gebruikt: het Archeologisch Informatie Systeem (ARCHIS II), de Indicatieve Kaart Archeologische Waarden (IKAW), de Archeologische Monumenten Kaart (AMK), de Cultuurhistorische Hoofdstructuur Zuid-Holland (CHS), topografische, historische, geologische, geomorfologische en bodemkundige kaarten, relevante literatuur en bronnen en internetsites.

Op basis van de resultaten van het bureauonderzoek werd een verwachtingsmodel opgesteld, de veldwerkmethode bepaald en werden daarvoor onderzoeksvragen geformuleerd.

2.2 Geologie en landschap

Het plangebied maakt deel uit van het Zuid-Hollandse rivierenlandschap aan de huidige rivier de Waal, die hier Boven-Merwede heet. De oude kern van Gorinchem, ten zuiden van het plangebied, ligt op het punt waar de Linge samenvloeit met de Waal.

Regionaal bestaat de ondergrond van de noordelijke Waaloever uit een afwisseling van veen (Hollandveen) en kleilagen, afgezet door fluviatiele (=rivier-) processen uit de laatste 6000 jaar. Plaatselijk komen oude rivierbeddingen in de ondergrond voor. Voorbeelden hiervan zijn te vinden in de ondergrond van Gorinchem zelf en oostelijk bij Dalem, maar ook direct ten zuiden van het plangebied waar de relatief smalle stroomgordel 'Spijk' in de ondergrond voorkomt². De stroomgordel slingert zich net om het plangebied heen (figuur3). De hoogste zandige toppen van deze stroomgordel bevinden zich op een diepte van 2,2 m + NAP tot 1,7 m – NAP³. De topografische kaart laat zien dat deze slingerende oost-west verlopende stroomgordel gemiddeld 0,5 tot 1 m hoger ligt dan de omgeving. De dateringen van deze stroomgordel zijn nauw begrensd en geven aan dat deze vanaf 2560 BP⁴ begon te sedimenteren; het einde van dit riviertje wordt aangenomen op 2220 BP⁵. De stroomgordel is daardoor ouder dan de Romeinse Linge, een actieve stroom van 2160 jaar geleden totdat deze in het jaar 1307 n. Chr.⁶ bij Tiel werd afgedamd.

² Berendsen 2002.

³ Berendsen 2002.

⁴ BP = Before Present (1950).

⁵ Berendsen 2002, C-14 dateringen zijn gedaan op een veenlaag boven 2,5 m fijnkorrelige geuldekafzettingen (Tornquist 1993: p. 142).

⁶ Berendsen 1990; Vink 1954.

Fig. 3: Het plangebied op de geologisch-geomorfologische kaart van Berendsen
Bron: Berendsen en Stouthamer, 2001.

Volgens de Geologische kaart⁷ bestaat de ondergrond in het plangebied uit *een afwisselende gelaagdheid van Hollandveen met Afzettingen van Tiel en de Afzettingen van Gorkum; aan de oppervlakte Afzettingen van Tiel als komklei* (kaartenheid F3k). De stroomgordel van Spijk, die zich direct ten zuiden en aan weerszijden van het plangebied aftekent, is gekarteerd als *Afzettingen van Tiel, ontwikkeld als geulafzetting bedekt door komklei, rustend op een afwisselende gelaagdheid van Hollandveen en Afzettingen van Gorkum, of alleen op Afzettingen van Gorkum* (kaartenheid Bd2k).

⁷ Geologische kaart van Nederland 1:50.000, kaartblad 38 Oost Gorinchem (Gorkum).

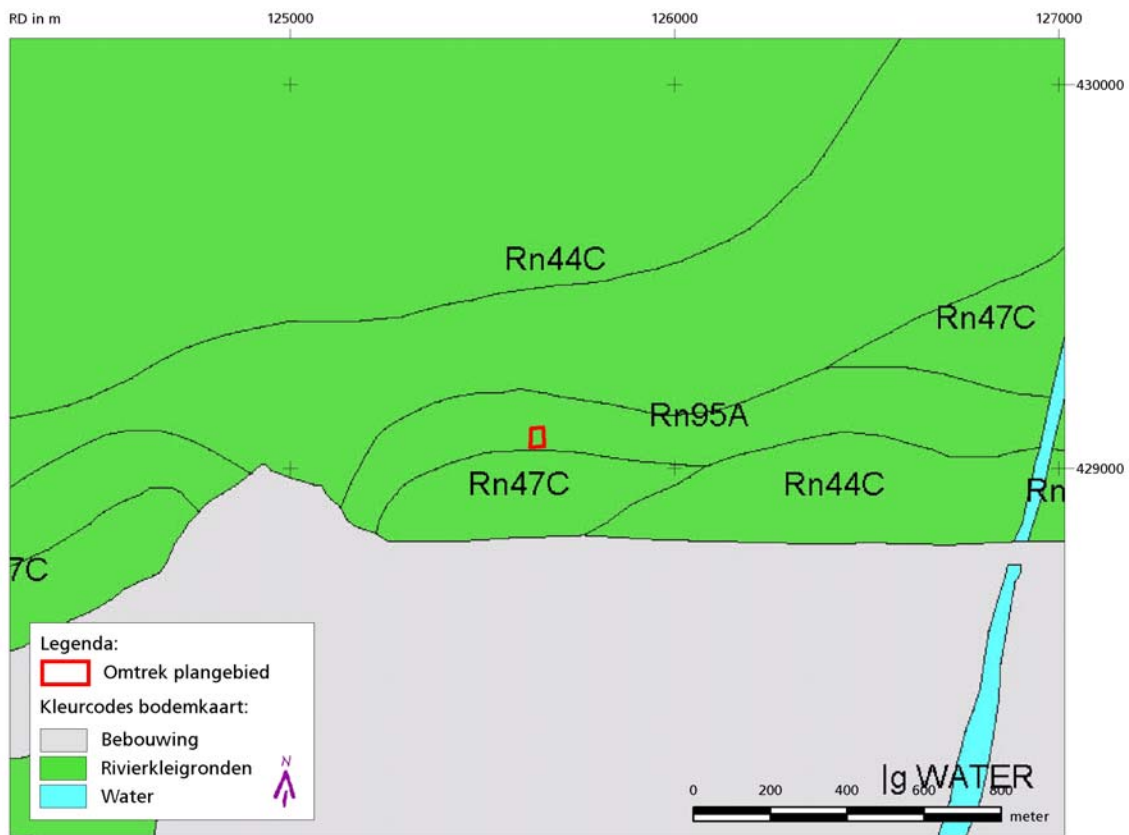

Fig. 4: Het plangebied op de bodemkaart.
Bron: Archis II.

Volgens de Bodemkaart⁸ ligt het plangebied op een smalle, oost-west georiënteerde strook kalkhoudende poldervaaggronden; zware zavel en lichte klei, profielverloop 5 (kaartenheid Rn95A, grondwatertrap VI⁹). In het zuiden grenst het plangebied aan een eenheid van *kalkloze poldervaaggronden; zware klei, profielverloop 4 met moerig materiaal beginnend dieper dan 80 cm en doorgaand tot dieper dan 120 cm* (kaartenheid Rn44Cv, grondwatertrap III¹⁰).

Tot de poldervaaggronden behoren alle zavel- en kleigronden die geen veen binnen 80 cm diepte hebben, geheel gerijpt zijn, geen donkere bovengrond hebben en niet bruin zijn. In de praktijk betekent dit dat vrijwel alle jonge zeekleigronden en komgronden tot deze categorie behoren.

⁸ Bodemkaart van Nederland 1:50.000, kaartblad 38 Oost Gorinchem.

⁹ Gemiddelde hoogste grondwaterstand 40-80 cm –mv en gemiddeld laagste grondwaterstand > 120 cm –mv.

¹⁰ Gemiddelde hoogste grondwaterstand < 40 cm –mv en gemiddeld laagste grondwaterstand 80-120 cm –mv.

2.3 Historische situatie

In de negentiende eeuw maakte het plangebied deel uit van een groot poldergebied dat zich ten noorden van Gorinchem en de Waal uitstreckte. De regio staat bekend als het laagveengebied de *Alblasserwaard*, een groot veengebied dat onder meer doorsneden wordt door de Lek in het noorden en de Merwede, ten zuiden van het plangebied. Vele kleinere veenriviertjes snijden zich door het landschap, zoals de Alblas, Goudriaan en de Giessen (ten noordwesten van het plangebied). Tevens komen enkele donken of rivierduinen voor, hoger en droger gelegen plaatsen in het landschap die in de prehistorie aantrekkelijk zijn gebleken voor (kortstondige) bewoning¹¹.

De eerste pogingen om het veengebied in de omgeving van het plangebied te ontginnen, dateren vermoedelijk uit de elfde eeuw. De centrale, laaggelegen delen werden hierbij aanvankelijk ontweken en bewoning concentreerde zich op de oeverwallen langs de rivieren en waterloopjes. In de loop van diezelfde eeuw, echter, kwamen de eerste grootschalige ontginningsactiviteiten in de Alblasserwaard uit de startblokken. De reeds bewoonde en ontgonnen oeverwallen golden hierbij als uitvalsbasis om verder het veen in te trekken. Ontginningsassen kregen vorm waarop grote aantallen parallelle sloten gegraven werden. De bewoning vond plaats op de kop van de kavels, langs de rivieren, zodat onder meer langs de Lek en de Merwede een smal lint van boerderijen groeide. In een latere fase werden ook de lager gelegen veengebieden aangepakt en verkoos men een donk, of ander hoger punt in het landschap, als vestigingsplaats. Bestaande waterlopen en gegraven kanaaltjes fungeerden als nieuwe ontginningsbasis, waarlangs eveneens een typerend lintvormige bewoning gestalte kreeg¹². De Alblasserwaard heeft volgens de Cultuurhistorische Hoofdstructuur Zuid-Holland (CHS) een eminente waarde.

Als gevolg van deze ontginningsactiviteiten ontstond een polderlandschap dat gedomineerd werd door een strak systeem van uiterst smalle en langgerekte percelen, die door afwateringsloten gescheiden werden, de zogenaamde slagen. In de omgeving van het plangebied kwamen – en komen nog steeds – veelvuldig toponiemen voor die verwijzen naar deze typische perceelsinrichting, zoals *Lange Slagen* en *Korte Slagen*, ten oosten van het plangebied. De omgeving van het plangebied behoorde tot de polder *De Haar*, die zich kenmerkte door noord-zuid georiënteerde slagen, haaks op de *Haar Weg*. De stroken waren veelal in gebruik als weiland, met uitzondering van het plangebied en de aangrenzende percelen die toen onder akkerland lagen.

¹¹ www.kich.nl.

¹² www.kich.nl.

Fig. 5: Het plangebied op het minuutplan van circa 1830.
Bron: www.dewoonomgeving.nl.

Het toponiem 'haar' is nog steeds schering en inslag in deze regio. Het komt voor in de plaatsaanduidingen Haarsekade, Haarweg, Grote Haar, De Haar, Haarbroek, Haarwijk, enz. De benaming duidt in het algemeen op hoger gelegen bouwland of op een hoogte in het veen¹³, maar kan soms ook meer specifiek betrekking hebben op terreinen op hoger gelegen stroomruggen. De aanwezigheid van de oude stroomgordel van de rivier Spijk in de ondergrond in de directe nabijheid van het plangebied, past perfect in dit plaatje.

Het plangebied bleef de hele negentiende eeuw onbebouwd en een agrarische functie behouden¹⁴. In de directe omgeving was alleen ten zuiden van de Haarweg wat verspreide bebouwing aanwezig, zoals op de belendende kavels ten oosten van het plangebied. Deze situatie is nagenoeg intact overgeleverd tot in het midden van de vorige eeuw¹⁵. Vanaf het tweede deel van de twintigste eeuw nam de bebouwing in de omgeving enigszins toe, waarbij langs de Haarweg ook in het plangebied een pand verrees¹⁶. Inmiddels was ook de A15 aangelegd. De polders ten zuiden van de A15 werden verkaveld en nieuwbouwwijken kwamen tot stand als een noordelijke uitbreiding van de stedelijke kern van Gorinchem, die zelf op bijna twee kilometer van het plangebied verwijderd ligt.

¹³ Een duidelijk voorbeeld hiervan is de plaats Haarzuilen met het Kasteel De Haar.

¹⁴ Grote Historische Atlas, Historische Atlas.

¹⁵ Geologische kaart 1936.

¹⁶ Topografische kaart 1969.

2.4 Bekende archeologische waarden

De Indicatieve Kaart voor Archeologische Waarden (IKAW) deelt Nederland grotendeels aan de hand van de bodemkaart op in gebieden met een archeologische trefkans of verwachtingswaarde. Deze archeologische trefkans varieert van laag tot hoog. Het plangebied maakt volgens de IKAW deel uit van een zone met een lage archeologische trefkans (figuur 6). Direct ten zuiden van het plangebied grenst deze zone aan een gebied met een hoge archeologische verwachting, die verband houdt met de ligging van de oude stroomgordel van de *Spijk* in de ondergrond. De Cultuurhistorische Hoofdstructuur Zuid-Holland¹⁷ merkt de loop van de stroomgordel eveneens aan als een zone met *redelijk grote kans op archeologische sporen*, maar neemt deze iets breder. Het plangebied zelf, ligt volgens deze kaart in een gebied met lage kans op archeologische sporen maar grenst in het zuiden meteen aan de oude stroomgordel. De stroomgordel wordt aangeduid als een aan het huidig oppervlak nog zichtbare verhoging, waarop mogelijk reeds in de Romeinse tijd sprake was van bewoning. Op deze stroomgordel zijn betrekkelijk veel archeologische waarnemingen en vondsten gedaan. Uit het plangebied zelf zijn echter tot op heden geen archeologische vondsten of waarnemingen bekend.

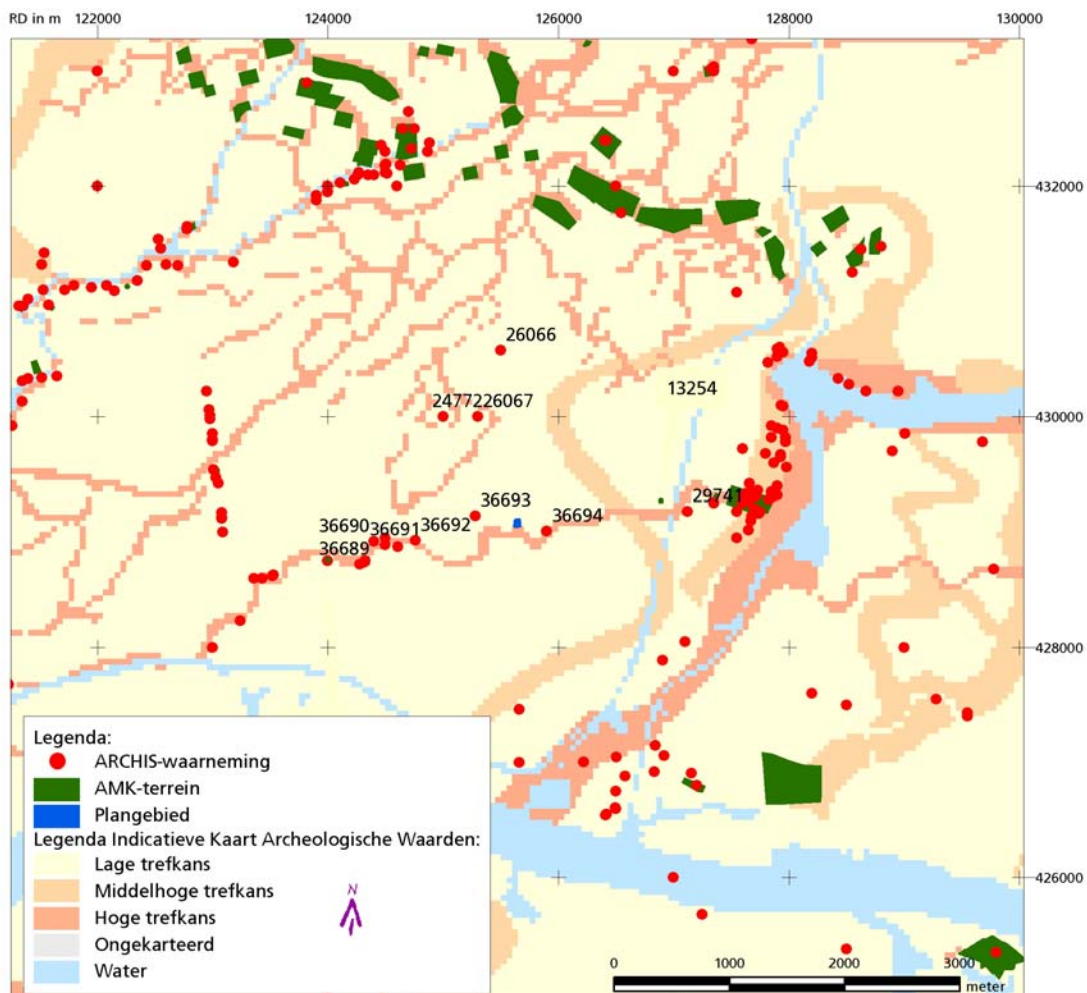

Fig. 6: Het plangebied op de IKAW met ARCHIS-waarnemingen en AMK-terreinen.
Bron: Archis II.

¹⁷ Te raadplegen via <http://chs.pzh.nl>.

Een groot aantal van de waarnemingen die in de omgeving van de stroomgordel van Spijk zijn gedaan bestaat uit huisterpen uit de periode vanaf de late Middeleeuwen tot in de Nieuwe Tijd (Archisnrs. 36688 t/m 36694), waarvan een deel is aangeduid als terrein van archeologische betekenis (AMK-nrs. 13251 en 13254). Twee dergelijke waarnemingen zijn gedaan op circa 250 m ten oosten en 350 m ten westen van het plangebied (respectievelijk Archisnrs. 36694 en 36693). Daarnaast zijn op een aantal plekken op de stroomgordel vondsten gedaan die voornamelijk dateren uit de Middeleeuwen. Op circa anderhalve kilometer ten westen van het plangebied zijn op een diepte van maximaal 50 cm diverse fragmenten aardewerk (kogelpot, Pingsdorf, grijsbakkend gedraaid aardewerk, enz.) uit de late Middeleeuwen aangetroffen.

Ten oosten van het plangebied, richting het riviertje de Linge, zijn ook oudere vondsten op de stroomgordel gedaan. Op ruim een kilometer afstand zijn diverse fragmenten van een amfoor uit de vroege tot late Romeinse tijd gevonden (Archisnr. 29741). Ongeveer 200 m ten oosten hiervan, zijn Romeinse aardewerkscherven aan het licht gekomen. Tot de vondsten behoort een bronzen armband met een kobaltblauwe kraal die dateert uit de midden tot late ijzertijd (Archisnr. 13255). Drie fragmenten *terra sigillata*, tenslotte, zijn gevonden in de Polder Lang-Scheiwijk en Kort-Scheiwijk, zo'n 1200 m ten noordwesten van het plangebied (Archisnrs. 26066 en 26067). Deze fragmenten dateren uit de midden-Romeinse Tijd. Romeinse bewoningssporen zijn er eveneens aangetroffen (Archisnr. 24772).

3 Verwachtingsmodel en vraagstelling

Het plangebied maakt deel uit van een zone met lage archeologische verwachting en ligt direct ten noorden van een oude stroomgordel van de Spijk die nog steeds in het landschap zichtbaar is als een lichte verhoging. Het gebied waar de stroomgordel zich in de ondergrond bevindt, wordt zowel op de IKAW als de CHS van Zuid-Holland aangemerkt als een zone met een grote kans op aantreffen van archeologische sporen en/of vondsten. Deze zone is op de CHS vrij ruim genomen en beslaat tevens het plangebied. Geheel in deze lijn van de verwachtingen zijn in de omgeving van het plangebied diverse waarnemingen gedaan, waarvan de meerderheid aangetroffen is op de stroomgordel.

Stroomgordels waren in het verleden vaak aantrekkelijk voor bewoning vanwege hun drogere en hogere ligging in de onmiddellijke nabijheid van water. Op de stroomgordel van de Spijk zijn vondsten te verwachten vanaf de Romeinse periode. Het bureauonderzoek heeft aangetoond dat het plangebied deel uitmaakt van een gebied dat voor de inpoldering nat en venig was. Bewoning concentreerde zich dan ook aanvankelijk op de hogere delen van het landschap, zowel natuurlijke verhogingen (stroomgordels en oeverwallen) als (later) kunstmatige, zoals terpen. De eerste pogingen om het veengebied in de omgeving van het plangebied te ontginnen, dateren vermoedelijk uit de elfde eeuw. De centrale, laaggelegen delen werden pas later ontgonnen.

Voor zover bekend heeft het plangebied zeer lang een agrarisch gebruik gehad en werd het pas in de loop van de tweede helft van de vorige eeuw bebouwd. Te verwachten is dat een deel van het plangebied, afhankelijk van de funderingsdiepte, reeds door deze bebouwing is verstoord. Mogelijk zijn delen van het plangebied echter van verstoring gevrijwaard gebleven, zodat archeologische waarden bewaard kunnen zijn gebleven.

Een inventariserend veldonderzoek (booronderzoek) was noodzakelijk om antwoord te geven op de volgende onderzoeksvragen:

- Welk type bodem wordt aangetroffen in het plangebied?
- Is deze bodem onverstoord sinds de vorming ervan?
- Zijn er aanwijzingen voor natuurlijke (stroomgordel) of kunstmatige hoogtes (woonterpen)?
- Zijn er aanwijzingen voor archeologische vindplaatsen?
- Zo ja, uit welke periode dateren deze?
- Zo ja, is een begrenzing van de vindplaats mogelijk?

Het onderzoek dient plaats te vinden volgens het bijgevoegde Plan van Aanpak (zie Bijlage 6). Het karterend booronderzoek dient zich voornamelijk te richten op het vaststellen van het bodemprofiel en het in kaart brengen van eventuele verstoringen.

4 Inventariserend veldonderzoek

4.1 Onderzoeksmethode

Het veldonderzoek bestond uit een booronderzoek. Dit houdt in dat het terrein systematisch wordt beboord waarbij gelet wordt op de bodemopbouw en de aanwezigheid van archeologische indicatoren, zoals houtskool, vuursteen, aardewerk, baksteen en verbrande leem. Hieruit kan blijken of de bodem al dan niet verstoord is, welke ontstaansgeschiedenis de bodem heeft en of eventuele archeologische lagen bewaard zijn gebleven.

De aanwezigheid van archeologische indicatoren in de boorkernen kan inzicht geven in de aard en ouderdom van het bodemarchief. Indicatoren kunnen wijzen op (oudere) archeologische lagen onder de bouwvoor of op de aanwezigheid, ter plaatse of in de nabijheid, van een archeologische vindplaats. De spreiding van vondsten kan een indicatie geven van de omvang van de vindplaats.

In totaal werden vier boringen gezet. De boringen werden uitgevoerd met een Edelmanboor met een diameter van 7 cm en een guts met een diameter van 3 cm. Tijdens het veldonderzoek werd, gezien de beperkte omvang van het plangebied, geen raster aangehouden maar werden de boringen zo goed mogelijk verdeeld over de totale oppervlakte voor een optimale spreiding. De maximale diepte waarop werd geboord bedroeg 400 cm –mv. De boringen werden beschreven conform NEN 5104¹⁸.

Alle boorpunten werden relatief in het terrein ingemeten en gekoppeld aan de RD-coördinaten. De referentiebout voor de hoogtemeting was bevestigd aan een boerderij op het adres Haarweg 51. De hoogte van de bout bedroeg 0,709 meter +NAP.

¹⁸ Nederlands Normalisatie Instituut, 1989. Geotechniek. Classificatiesysteem van onverharde grondmonsters.

4.2 Resultaten van het veldonderzoek

Uit de hoogtemetingen bleek dat het plangebied in noord(west)elijke richting enigszins afhelt (figuur 7). De hoogte varieerde van 0,49 m – NAP in het noordelijke deel tot 0,27 m – NAP in het zuidelijke deel.

Fig. 7: Ligging van het plangebied met boorpunten en NAP-hoogten.

Alle boringen vertoonden nagenoeg hetzelfde beeld. De bodem in het plangebied bestond tot een diepte van circa 50 à 80 cm –mv uit een matig humeuze bovenlaag van matig siltige, grijsbruine klei, met bijmenging van (recente) plantenresten en baksteen. Deze laag rustte op een circa 30 tot 40 cm dikke, lichtgrijze zwak siltige kleilaag met oxidatievlekken, die tussen 90 en 110 cm –mv geleidelijk overging in zwak siltige (licht) blauwgrijze klei. In boringen 1 en 2 werden in deze laag op een diepte van circa 110 cm –mv baksteenfragmentjes aangetroffen, wat er op wijst dat deze boringen tot deze diepte verstoord zijn. Vanaf 110 à 120 cm –mv werden in alle boringen plantenresten aangetroffen, die ook nog voorkwamen in de daaronder liggende lagen (tot circa 200 cm –mv). In alle boringen werd onder dit kleipakket veen aangetroffen, dat in drie boringen¹⁹ tot de geboorde einddiepte (200 cm –mv) het boorprofiel bepaalde (boringen 2 t/m 4). Het was doorgaans slap, veraard, veen met een bruingrijze tot bruine kleur. Boring 1 werd doorgezet tot 400 cm –mv en toonde aan dat het veenpakket zich uitstrekte tot een diepte van circa 340 cm –mv. Tot de geboorde einddiepte van 400 cm –mv werd zwak siltige, lichtgrijze klei aangetroffen zonder bijmengingen. Het kalkgehalte van elke laag bleek bijzonder laag.

¹⁹ Boringen 2 t/m 4.

In geen enkele boring werden zandige sedimenten van de stroomgordel van Spijk aangetroffen, die zich volgens de bodemkaart direct ten zuiden van het plangebied in de ondergrond bevindt.

4.3 Archeologische indicatoren

Onder archeologische indicatoren vallen zowel artefacten als mogelijk-antropogene objecten. Met artefacten worden alle mobiele door de mens gemaakte objecten bedoeld, zoals aardewerk, bot en vuursteen. Mogelijk-antropogene objecten zijn voorwerpen, zoals houtskool en natuursteen, die als nevenproduct van een menselijke activiteit ontstaan.

In de boringen werd slechts een beperkte hoeveelheid archeologische indicatoren aangetroffen. Met uitzondering van boring 2 kwamen verspreid in de humeuze bovenlaag recente baksteenfragmenten voor. Baksteenfragmenten werden in boringen 1 en 2, in het noordelijke deel van het plangebied, tevens aangetroffen op grotere diepte, namelijk circa 110 cm –mv. In boring 1 kwam eveneens aardewerk tevoorschijn. Het gaat met name om twee fragmenten roodbakend aardewerk, gevonden op respectievelijk 15 en 95 cm –mv, die dateren uit de Nieuwe Tijd²⁰.

5 Toetsing en beantwoording

Het veldonderzoek diende antwoord te geven op de volgende onderzoeksvragen:

Welk type bodem wordt aangetroffen in het plangebied? Is deze bodem onverstoord sinds de vorming ervan?

Op basis van de resultaten van het veldonderzoek kan de bodem in het plangebied geclassificeerd worden als kalkloze poldervaaggronden met *moerig materiaal beginnend dieper dan 80 cm en doorgaand tot dieper dan 120 cm*. In het noordelijke deel van het plangebied werd tot een diepte van 110 cm –mv nog baksteen en aardewerk aangetroffen, wat wijst op een verstoring van de bodem tot deze diepte. Behoudens de toplaag, tot circa 80 cm –mv, was de bodem in het zuidelijke deel nagenoeg intact gebleven.

Zijn er aanwijzingen voor natuurlijke (stroomgordel) of kunstmatige hoogtes (woonterpen)?

In het plangebied werden nergens aanwijzingen gevonden voor natuurlijke (stroomgordel van de Spijk) of kunstmatige hoogtes.

Zijn er aanwijzingen voor archeologische vindplaatsen? Zo ja, uit welke periode dateren deze?

In de boringen werden hoofdzakelijk recente archeologische indicatoren aangetroffen, in het bijzonder baksteen en in mindere mate aardewerk. Deze fragmenten waren doorgaans afkomstig uit de humeuze bovenlaag en bevonden zich derhalve niet meer *in situ*. In boring 1 werd op een diepte van respectievelijk 15 en 95 cm –mv een fragment roodbakend aardewerk gevonden, te dateren in de Nieuwe Tijd. Deze vondsten wijzen er op dat het (noordelijke deel van het) plangebied verstoord is en wijzen bijgevolg op een mogelijke vindplaats uit de Nieuwe Tijd.

Zo ja, is een begrenzing van de vindplaats mogelijk?

Deze vraag kon op basis van het huidige onderzoek niet beantwoord worden.

²⁰ Determinatie door drs. S. Depuydt.

6 Selectieadvies

Uit de resultaten van het bureauonderzoek bleek het plangebied volgens verschillende bronnen een lage (IKAW) tot hoge (CHS) archeologische verwachting te hebben, die hoofdzakelijk gebaseerd was op het voorkomen van de stroomgordel van de rivier Spijk in de ondergrond. De op de CHS aangemerkte zone met hoge archeologische trefkans was breder genomen dan deze op de IKAW en besloeg tevens het plangebied. Tijdens het veldonderzoek werden echter geen aanwijzingen aangetroffen voor deze stroomgordel in het plangebied. Hieruit kan geconcludeerd worden dat deze stroomgordel zich (zoals verwacht werd op basis van de beschikbare bronnen) meer ten zuiden van het plangebied bevindt.

Tijdens het veldonderzoek bleek dat het noordelijke deel van het plangebied (boringen 1 en 2) verstoord is tot een diepte van circa 110 cm –mv. Tot deze diepte werden fragmenten baksteen en wat aardewerk aangetroffen die dateren uit de Nieuwe Tijd. Deze vondsten wijzen er op dat de bodem in het verleden geroerd is, om vooralsnog onbekende redenen, en tonen aan dat een vindplaats uit de Nieuwe Tijd verwacht kan worden in het plangebied of in de directe nabijheid daarvan.

Indien de bodemverstorende activiteiten in het plangebied beperkt blijven tot maximaal 50 cm –mv, wordt geen vervolgonderzoek aanbevolen. Bij bodemingrepen blijft echter de Monumentenwet²¹ van kracht, die stelt dat archeologische vondsten of structuren binnen drie dagen aan de bevoegde instanties moeten worden gemeld. Zal evenwel de bodem verstoord worden tot een diepte van meer dan 50 cm –mv, dient voorafgaand een vervolgonderzoek door middel van proefsleuven te gebeuren. Dit onderzoek dient uitgevoerd te worden op basis van een door het bevoegd gezag geaccordeerd PVE.

Deze aanbeveling is een selectieadvies. Dit advies dient omgezet worden door het bevoegd gezag in een selectiebesluit.

²¹ Monumentenwet 1988, artikel 47: meldingsplicht binnen drie dagen aan de burgemeester.

7 Literatuur

- De Bakker 1989 H. de Bakker en J. Schelling. *Systeem van bodemclassificatie voor Nederland. De Hogere niveaus*. Wageningen 1989.
- Berendsen 2001 H.J.A. Berendsen & E. Stouthamer. *Palaeogeographic development of the Rhine-Meuse delta, The Netherlands*. Koninklijke Van Gorcum – Assen, 2001.
- Harbers 1981 Bodemkaart van Nederland 1:50.000; *toelichting bij kaartblad 38 Oost Gorinchem*. Stiboka; Wageningen, 1981.
- Koenders 1999 M. Koenders (red.) *Cultuurhistorische Hoofdstructuur Zuid-Holland, regio Alblasserwaard en Vijfheerenlanden*. 1999.
- Afbeeldingen**
- Archis II *Archis II, registratie- en informatiesysteem van de Rijksdienst voor Oudheidkundig Bodemonderzoek*. Te raadplegen via <http://archis2.archis.nl>.
- Bodemkaart *Bodemkaart van Nederland 1:50.000. Kaartblad 38 Oost Gorinchem*. Stichting voor Bodemkartering, Wageningen, 1981.
- CHS Zuid-Holland *Cultuurhistorische Hoofdstructuur Zuid-Holland, regio Alblasserwaard en Vijfheerenlanden*, Den Haag, 1999.
- Geologische kaart *Geologische kaart van Nederland 1:50.000. Kaartblad Gorinchem (38 O)*. Rijks Geologische Dienst, Haarlem, 1970.
- Grote Historische Atlas *Grote Historische Atlas van Nederland, deel 4. Zuid-Nederland 1838-1857. 1:50.000, kaartblad 4*, Groningen 1990.
- Historische Atlas *Historische Atlas Noord-Brabant. Chromotopografische Kaart des Rijks 1:25.000*, Den IJp 1989. Omstreeks 1900. Te raadplegen via <http://www.kich.nl>
- Minuutplan *Kadastrale kaarten* (doorgaans circa 1830-1835, soms later) te raadplegen op (<http://www.dewoonomgeving.nl>). *Kaartblad Gorinchem, Sectie A Ban Binnen, blad 3*, 1821.

Bijlage 1: Lijst van afkortingen en codes conform NEN 5104

korrelgrootte	naam van fractie
< 2 µm	lutumfractie
≥ 2 µm - < 63 µm	siltfractie
≥ 63 µm - < 2 mm	zandfractie
≥ 2 mm - < 63 mm	grindfractie (schelpenfractie)
≥ 63 mm - < 200 mm	stenenfractie
≥ 200 mm - < 630 mm	keienfractie
≥ 630 mm	blokkenfractie

Bijmengsel klei

Omschrijving	code	bij grondsoort
kleiig	KX	zand
zwak kleiig	K1	veen
sterk kleiig	K2	veen
mineraalarm	KM	veen

Bijmengsel silt

omschrijving	code	bij grondsoort
siltig	SX	grind
zwak siltig	S1	klei, zand
matig siltig	S2	klei, zand
sterk siltig	S3	klei, zand
uiterst siltig	S4	klei, zand

Bijmengsel zand

omschrijving	code	bij grondsoort
zwak zandig	Z1	grind, klei, leem, veen
matig zandig	Z2	grind, klei
sterk zandig	Z3	grind, klei, leem, veen
uiterst zandig	Z4	grind, klei

Bijmengsel grind

omschrijving	code
zwak grindig	G1
matig grindig	G2
sterk grindig	G3

Bijmengsel humus

omschrijving	code
zwak humeus	H1
matig humeus	H2
sterk humeus	H3

Zandmediaanklasse

omschrijving	code	bij korrelgrootte
uiterst fijn	uf	≥ 63 - < 105 µm
zeer fijn	zf	≥ 105 - < 150 µm
matig fijn	mf	≥ 150 - < 210 µm
matig grof	mg	≥ 210 - < 300 µm
zeer grof	zg	≥ 300 - < 420 µm
uiterst grof	ug	≥ 420 - < 2000 µm (= 2 mm)

Grindverdeling

omschrijving	code	bij korrelgrootte
fijn grind	FG	2 – 5.6 mm
matig grof grind	MGG	5.6 – 16 mm
zeer grof grind	ZGG	16 – 63 mm

Overige bodemkenmerken

ar	aardewerk
bs	baksteen
ca	kalkgehalte
con	(ijzer)concretie
gs	glas
hok	houtschool
ht	hout
ks	koolas
mo	mortel
mn	mangaan
n.v.t.	niet van toepassing
oer	ijzeroer
oxi	oxidatie
pn	puin
pl	plantenresten
ps	plastic
sk	steenkool
vl	verbrande leem
vs	verstoord
vu	vuursteen
indet	indetermineerbaar

hoeveelheid algemeen	omschrijving	code
<1 %	spoor	1
≥1 - 10 %	weinig	2
≥10 - 30 %	veel	3
≥30 - 50 %	zeer veel	4

hoeveelheid grind	percentage	code
spoor	< 1 %	1
weinig	≥ 1 - < 25 %	2
veel	≥ 25 - < 50 %	3
zeer veel	≥ 50 - < 75 %	4
uiterst veel	≥ 75 %	5

hoeveelheid plantenresten	percentage	code
geen plantenresten	= 0 %	PL0
spoor plantenresten	> 0 - < 1 %	PL1
weinig plantenresten	≥ 1 - < 10 %	PL2
veel plantenresten	≥ 10 %	PL3
hoeveelheid plantenresten		PLX
onbekend		

Kleurcodes boorstaten

bl	blauw
br	bruin
do	donker
ge	geel
gn	groen
gr	grijs
li	licht
ol	olijf
or	oranje
pa	paars
ro	rood
rz	roze
wi	wit
zw	zwart

Bijlage 2: Boorstaten

boring	onderdiepte laag	code	zandmedafk	bijmenging grind	humusbijmcode	intensiteitcode	kleur2code	kleur1code	grondwater	horizont	ca	ht	con	oer	oxi	pl	bs	gs	hok	ks	ps	pn	sk	vl	bot	ar	vu	lei	vondst	opmerkingen
1	1	Ks2			h1		BR	GR							1	1														gras, 7cm boor
1	2	Ks2			h1		BR	GR							1	1														
1	3	Ks2			h1		BR	GR							1	1														
1	4	Ks2			h1		BR	GR							1															
1	5	Ks2			h1		BR	GR							1															
1	6	Ks1				LI		GR							2															
1	7	Ks1				LI		GR							2															
1	8	Ks1				LI		GR				1			2															
1	9	Ks1				LI		GR				2			3															
1	10	Ks1					GR	BL								1														slap
1	11	Ks1					GR	BL								1														slap
1	12	Ks1					GR	BL								1														slap, guts vanaf 120cm
1	13	Ks1					GR	BL								1														slap
1	14	Ks1					GR	BL		1						1														
1	15	Ks1					GR	BL								1														
1	16	Vk1					GR	BR								1														slap, veraard?
1	17	Vk1					GR	BR								1														slap
1	18	Vk1					GR	BR								1														slap
1	19	Vk1					GR	BR								1														slap
1	20	Vk1					GR	BR								1														slap
1	21	Vk1					GR	BR		1						1														slap
1	22	Vk1					GR	BR								1														slap
1	23	Vk1					GR	BR								1														slap
1	24	Vk1					GR	BR								1														slap
1	25	Vk1					GR	BR								1														slap
1	26	Vk1					GR	BR								1														slap
1	27	Vk1					GR	BR								1														
1	28	Vk1					GR	BR								1														
1	29	Vk1					GR	BR								1														
1	30	Vk1					GR	BR								1														

boring	onderdiepte laag	code	zandmedafk	bijmenging grind	humusbijmcode	intensiteitcode	kleur2code	kleur1code	grondwater	horizont	ca	ht	con	oer	oxi	pl	bs	gs	hok	ks	ps	pn	sk	vl	bot	ar	vu	lei	vondst	opmerkingen
1	31	Vkm						BR																						slap
1	32	Vkm						BR																						slap
1	33	Vkm						BR																						slap
1	34	Vkm						BR		1																				slap
1	35	Ks1						GR						1																
1	36	Ks1				LI		GR						1																
1	36	Ks1				LI		GR						1																
1	37	Ks1				LI		GR		1				1																
1	38	Ks1				LI		GR						1																
1	39	Ks1				LI		GR						1																
1	40	Ks1				LI		GR						1																
2	1	Ks2			h1		BR	GR				1		1																gras, 7cm boor
2	2	Ks2			h1		BR	GR				1		1																
2	3	Ks2			h1		BR	GR				1		1																
2	4	Ks2			h1		BR	GR				1		1																
2	5	Ks2			h1		BR	GR				1		1																
2	6	Ks2			h1		BR	GR																						
2	7	Ks2			h1		BR	GR																						
2	8	Ks1				LI		GR				1		2																
2	9	Ks1				LI		GR				1		2																guts vanaf 90 cm
2	10	Ks1				LI		GR		1		1		2																
2	11	Ks1				LI	GR	BL							1	1														
2	12	Ks1				LI	GR	BL							1															
2	13	Ks1				LI	GR	BL							1															
2	14	Ks1				LI	GR	BL		1					1															
2	15	Ks1						GR							1															
2	16	Ks1						GR							1															
2	17	Vk1					GR	BR							1															slap, veraard?
2	18	Vk1					GR	BR		1					1															slap
2	19	Vk1					GR	BR							1															slap
2	20	Vk1					GR	BR							1															slap
3	1	Ks2			h1		BR	GR						1		1														gras, 7cm boor

boring	onderdiepte laag	code	zandmedafk	bijmenging grind	humusbijmcode	intensiteitcode	kleur2code	kleur1code	grondwater	horizont	ca	ht	con	oer	oxi	pl	bs	gs	hok	ks	ps	pn	sk	vl	bot	ar	vu	lei	vondst	opmerkingen	
3	2	Ks2			h1		BR	GR							1	1															
3	3	Ks2			h1		BR	GR							1	1															
3	4	Ks2			h1		BR	GR							1	1															
3	5	Ks2			h1		BR	GR							1	1															
3	6	Ks2			h1		BR	GR							1	1															
3	7	Ks2			h1		BR	GR							1																
3	8	Ks2			h1		BR	GR							1																
3	9	Ks1				LI		GR							2																
3	10	Ks1				LI		GR							2																
3	11	Ks1				LI		GR							2																
3	12	Ks1				LI	BL	GR							1	1															
3	13	Ks1				LI	BL	GR							1	1															
3	14	Ks1				LI	BL	GR							1	1															
3	15	Ks1				LI	BL	GR							1	1															
3	16	Ks1				LI	BL	GR							1	1															
3	17	Ks1				LI	BL	GR			1				1	1															
3	18	Ks1						GR			1					1															
3	19	Vk1					GR	BR			1																				veraard?
3	20	Ks1					BR	GR			1					2															
4	1	Ks2			h1		BR	GR							1	1															gras, 7cm boor
4	2	Ks2			h1		BR	GR							1	1															
4	3	Ks2			h1		BR	GR							1	1															
4	4	Ks2			h1		BR	GR							1	1															
4	5	Ks2			h1		BR	GR							1	1															
4	6	Ks2			h1		BR	GR							1	1															
4	7	Ks2			h1		BR	GR							1	2															
4	8	Ks2			h1		BR	GR							1	2															
4	9	Ks1				LI		GR				1			2																
4	10	Ks1				LI		GR				1			2																
4	11	Ks1				LI		GR				1			3																
4	12	Ks1				LI	BL	GR								1															
4	13	Ks1				LI	BL	GR								1															

boring	onderdiepte laag	code	zandmedafk	bijmenging grind	humusbijmcode	intensiteitcode	kleur2code	kleur1code	grondwater	horizont	ca	ht	con	oer	oxi	pl	bs	gs	hok	ks	ps	pn	sk	vl	bot	ar	vu	lei	vondst	opmerkingen	
4	14	Ks1				LI	BL	GR								1															
4	15	Ks1				LI	BL	GR								1															
4	16	Ks1				LI	BL	GR								1															
4	17	Ks1					GR	BR			1					3															
4	18	Ks1				LI	BR	GR			1					2															
4	19	Vk1						BR								2															veraard?
4	20	Vk1						BR			1					2															veraard?

Bijlage 3: Vondstenlijst

vondstnummer	boring	Diepte (cm -mv)	horizont	globaal	specifiek	soort	type	aantal	fragment	opmerkingen	herkomst	dateringen
1	1	15	A	KER	AWG	roodbakkend	volksaardewerk	1	wand	loodglazuur beide zijden	-	NT
2	1	95	A	KER	AWG	roodbakkend	volksaardewerk	1	bodemfragment	loodglazuur beide zijden	-	LM-NTC

Bijlage 4: Plan van Aanpak

BILAN

Postbus 90903
5000 GD Tilburg
t: 0877 874278
f: 013 5360051
e: bilan@fontys.nl
l: www.bilan.nl

Plan van Aanpak
Inventariserend veldonderzoek

Gorinchem (ZH), Haarweg

LOCATIE	Gorinchem (ZH), Haarweg.
PROJECT	Gorinchem (ZH), Haarweg. Archeologisch vooronderzoek

PLAATS BINNEN ARCHEOLOGISCH PROCES

Archeologisch vooronderzoek (IVO): booronderzoek

OPSTELLER	Naam, adres, telefoon, e-mail	datum	paraaf
Auteurs	BILAN Drs. S. De Vos Postbus 90903/ 5000 GD Tilburg Tel. 0649258048 / sdevos.bilan@gmail.com	20/6/2006	
Projectleider (senior archeoloog)	BILAN Drs. C.Verbeek Postbus 90903 / 5000 GD Tilburg Tel. 0877-876322 / c.verbeek@fontys.nl	20/6/2006	
Mede-opstellers			

OPDRACHTGEVER	Naam, adres, telefoon, e-mail	datum	paraaf
	ASVZ Zuid West Postbus 121 3360 AC Sliedrecht Contactpersoon: dhr. J. Houweling (Architektenburo Houweling) Postbus 47 2665 ZG Bleiswijk Tel. 010-5215922 / jh@houweling-architekten.nl		

BEVOEGD GEZAG	Naam, adres, telefoon, e-mail	datum	paraaf
Gemeente	Gemeente Gorinchem Contactpersoon: mw. E. van Rooijen Van der Kunstraat 8-3 1097 LW Amsterdam Tel. 06-40259389 / eliza@tjve.dds.nl		
Provincie			
Overig / onbekend (toelichten)			
ROB (beschermd monument / projectvergunning / grote projecten)			

UITVOEREND BEDRIJF / INSTELLING

Naam	BILAN
Contactpersoon	Drs. S. De Vos
Telefoon / e-mail	Tel. 06 492 580 48 / sdevos.bilan@gmail.com

DATUM ONDERZOEK

Start	3 juli
Duur	Maximaal 1 werkdag

BASISGEGEVENS	
Projectnaam	Gorinchem (ZH), Haarweg. Archeologisch vooronderzoek
Provincie	Zuid-Holland
Gemeente	Gorinchem
Plaats	Gorinchem
Toponiem	Haarweg
Gemeente code	
Kaartblad	38G
X-coördinaat	125.639
Y-coördinaat	429.084
Kadaster-nr.	Nvt
CMA/AMK-status	Nvt.
CAA-nr.	Nvt.
CMA-nr.	Nvt.
ARCHIS-monument-nr.	Nvt.
ARCHIS-waarnemings-nr.	Nvt.
CIS-code (onderzoeksmeldingsnummer)	17922
Oppervlakte plan- of onderzoeksgebied	1700 m ²
Huidig grondgebruik	Bebouwd

PERIODE(N)	COMPLEXTYPE(N)
Vroege prehistorie (paleo/meso/neo)	Onbekend
Late prehistorie (brons/ijzer)	Onbekend
Romeinse tijd	Onbekend
Middeleeuwen (vroeg/laat/NT)	Onbekend

1. Doel en reden van het onderzoek	
Doel	Het vaststellen van de aan- of afwezigheid van archeologische waarden in de ondergrond. Het plangebied heeft een hoge archeologische verwachting vanwege de verwachte aanwezigheid van hoge zwarte enkeerdgronden.
Reden	Sloop van het huidige pand en bouw van twee nieuwe woningen op circa dezelfde locatie.
Selectiebesluit (alleen na IVO)	

2. Resultaten van het tot dusver uitgevoerde onderzoek

Administratieve gegevens

Bureauonderzoek	
Uitvoerder	BILAN
Uitvoeringsperiode	Juli 2006
Publicatie	S. De Vos. Gorinchem (ZH), Haarweg. Archeologisch vooronderzoek. Intern concept. BILAN juli 2006.
Overig onderzoek	
Uitvoerder	Nvt.
Uitvoeringsperiode	Nvt.
Uitvoeringsmethode	Nvt.
Publicatie	Nvt.

Bewaarplaats van vondsten en documentatie
Nvt.

Resultaten: landschappelijke en aardwetenschappelijke context			
Huidig grondgebruik; (sub) recente ingrepen en verstoringen	Het plangebied is momenteel bebouwd.		
NAP-hoogte maaiveld	Ca. 1,0 m +NAP	Grondwatertrap	VI/VII
Fysiek-landschappelijke, geologische, geomorfologische en bodemkundige kenmerken	<p>Het plangebied maakt deel uit van het Zuid-Hollandse rivierenlandschap aan de huidige rivier de Waal, die hier Boven-Merwede heet. De oude kern van Gorinchem, ten zuiden van het plangebied, ligt op het punt waar de Linge samenvloeit met de Waal.</p> <p>Regionaal bestaat de ondergrond van de noordelijke Waaloever uit een afwisseling van veen (Hollandveen) en kleilagen, afgezet door fluviatiele (=rivier-) processen uit de laatste 6000 jaar. Plaatselijk komen oude rivierbeddingen in de ondergrond voor. Voorbeelden hiervan zijn te vinden in de ondergrond van Gorinchem zelf en oostelijk bij Dalem, maar ook direct ten zuiden van het plangebied waar de relatief smalle stroomgordel 'Spijk' in de ondergrond voorkomt. De stroomgordel slingert zich net om het plangebied heen. De hoogste zandige toppen van deze stroomgordel bevinden zich op een diepte van 2,2 m + NAP tot 1,7 m – NAP. De topografische kaart laat zien dat deze slingerende oost-west verlopende stroomgordel gemiddeld 0,5 tot 1 m hoger ligt dan de omgeving. De dateringen van deze stroomgordel zijn nauw begrensd en geven aan dat deze in circa 2560 BP begon te sedimenteren; het einde van dit riviertje wordt aangenomen op 2220 BP. De stroomgordel is daardoor ouder dan de Romeinse Linge, een actieve stroom van 2160 jaar geleden totdat deze in het jaar 1307 n. Chr. bij Tiel werd afgedamd.</p> <p>Volgens de Geologische kaart bestaat de ondergrond in het plangebied uit een afwisselende gelaagdheid van Hollandveen met Afzettingen van Tiel en de Afzettingen van Gorkum; aan de oppervlakte Afzettingen van Tiel als komklei (kaartenheid F3k). De stroomgordel van Spijk, die zich direct ten zuiden en aan weerszijden van het plangebied aftekent, is gekarteerd als Afzettingen van Tiel, ontwikkeld als geulafzetting bedekt door komklei, rustend op een afwisselende gelaagdheid van Hollandveen en Afzettingen van Gorkum, of alleen op Afzettingen van Gorkum (kaartenheid Bd2k).</p> <p>Volgens de Bodemkaart ligt het plangebied op een smalle, oost-west georiënteerde strook kalkhoudende poldervaaggronden; zware zavel en lichte klei, profielverloop 5 (kaartenheid Rn95A, grondwatertrap VI). In het zuiden grenst het plangebied aan een eenheid van kalkloze poldervaaggronden; zware klei, profielverloop 4 met moerig materiaal beginnend dieper dan 80 cm en doorgaand tot dieper dan 120 cm (kaartenheid Rn44Cv, grondwatertrap III).</p> <p>Tot de poldervaaggronden behoren alle zavel- en kleigronden die geen veen binnen 80 cm diepte hebben, geheel gerijpt zijn, geen donkere bovengrond hebben en niet bruin zijn. In de praktijk betekent dit dat vrijwel alle jonge zeekleigronden en komgronden tot deze categorie behoren.</p>		
Cultuurlandschappelijke en historisch-geografische kenmerken	<p>In de negentiende eeuw maakte het plangebied deel uit van een groot poldergebied dat zich ten noorden van Gorinchem en de Waal uitstreckte. De regio staat bekend als het laagveengebied de <i>Alblasserwaard</i>, een groot veengebied dat onder meer doorsneden wordt door de Lek in het noorden en de Merwede, ten zuiden van het plangebied. Vele kleinere veenriviertjes snijden zich door het landschap, zoals de Alblas, Goudriaan en de Giessen (ten noordwesten van het plangebied). Tevens komen enkele donken of rivierduinen voor, hoger en droger gelegen plaatsen in het landschap die in de prehistorie aantrekkelijk zijn gebleken voor (kortstondige) bewoning.</p> <p>De eerste pogingen om het veengebied in de omgeving van het plangebied te ontginnen, dateren vermoedelijk uit de elfde eeuw. De centrale, laaggelegen delen werden hierbij aanvankelijk ontweken en bewoning concentreerde zich op de oerwallen langs de rivieren en waterloopjes. In de loop van diezelfde eeuw, echter, kwamen de eerste grootschalige ontginningsactiviteiten in de Alblasserwaard uit de startblokken. De reeds bewoonde en ontgonnen oerwallen golden hierbij als uitvalsbasis om verder het veen in te trekken. Ontginningsassen kregen vorm waarop grote aantallen parallelle sloten gegraven werden. De bewoning vond plaats op de kop van de kavels, langs de rivieren, zodat o.m. langs de Lek en de Merwede een smal lint van boerderijen groeide. In een latere fase werden ook de lager gelegen veengebieden aangepakt en verkoos men een donk, of ander hoger punt in het landschap, als vestigingsplaats. Bestaande waterlopen en gegraven kanaaltjes fungeerden als nieuwe ontginningsbasis, waarlangs eveneens een typerend lintvormige bewoning gestalte kreeg. De Alblasserwaard heeft volgens de Cultuurhistorische Hoofdstructuur Zuid-Holland (CHS) een eminente waarde.</p>		

	<p>Als gevolg van deze ontginningsactiviteiten ontstond een polderlandschap dat gedomineerd werd door een strak systeem van uiterst smalle en langgerekte percelen, die door afwateringsloten gescheiden werden, de zogenaamde slagen. In de omgeving van het plangebied kwamen – en komen nog steeds – veelvuldig toponiemen voor die verwijzen naar deze typische perceelsinrichting, zoals Lange Slagen en Korte Slagen, ten oosten van het plangebied. De omgeving van het plangebied behoorde tot de polder De Haar, die zich kenmerkte door noord-zuid georiënteerde slagen, haaks op de Haar Weg. De stroken waren veelal in gebruik als weiland, met uitzondering van het plangebied en de aangrenzende percelen die toen onder akkerland lagen.</p> <p>Het toponiem 'haar' is nog steeds schering en inslag in deze regio. Het komt voor in de plaatsaanduidingen Haarsekade, Haarweg, Groote Haar, De Haar, Haarbroek, Haarwijk, enz. De benaming duidt in het algemeen op hoger gelegen bouwland of op een hoogte in het veen, maar kan soms ook meer specifiek betrekking hebben op terreinen op hoger gelegen stroomruggen. De aanwezigheid van de oude stroomgordel van de Spijk in de ondergrond in de directe nabijheid van het plangebied, past perfect in dit plaatje.</p> <p>Het plangebied bleef de hele negentiende eeuw onbebouwd en een agrarische functie behouden. In de directe omgeving was alleen ten zuiden van de Haarweg wat verspreide bebouwing aanwezig, zoals op de belendende kavels ten oosten van het plangebied. Deze situatie is nagenoeg intact overgeleverd tot in het midden van de vorige eeuw. Vanaf het tweede deel van de twintigste eeuw nam de bebouwing in de omgeving enigszins toe, waarbij langs de Haarweg ook in het plangebied een pand opgericht werd. Inmiddels was ook de A15 aangelegd. De polders ten zuiden van de A15 werden verkaveld en nieuwbouwwijken kwamen tot stand als een noordelijke uitbreiding van de stedelijke kern van Gorinchem, die zelf op bijna twee km van het plangebied verwijderd ligt.</p>
--	---

Resultaten: perioden en sites	
Regionale archeologische context	<p>De Indicatieve Kaart voor Archeologische Waarden (IKAW) deelt Nederland grotendeels aan de hand van de bodemkaart op in gebieden met een archeologische trefkans of verwachtingswaarde. Deze archeologische trefkans varieert van laag tot hoog. Het plangebied maakt volgens de IKAW deel uit van een zone met een lage archeologische trefkans. Direct ten zuiden van het plangebied grenst deze zone aan een gebied met een hoge archeologische verwachting, die verband houdt met de ligging van de oude stroomgordel van de <i>Spijk</i> in de ondergrond. De Cultuurhistorische Hoofdstructuur Zuid-Holland merkt de loop van de stroomgordel eveneens aan als een zone met <i>redelijk grote kans op archeologische sporen</i>, maar neemt deze iets breder. Het plangebied zelf, ligt volgens deze kaart in een gebied met lage kans op archeologische sporen maar grenst in het zuiden meteen aan de oude stroomgordel. De stroomgordel wordt aangeduid als een aan het huidig oppervlak nog zichtbare verhevenheid, waarop mogelijk reeds in de Romeinse tijd sprake was van bewoning. Op deze stroomgordel zijn betrekkelijk veel archeologische waarnemingen en vondsten gedaan. Uit het plangebied zelf zijn echter tot op heden geen archeologische vondsten of waarnemingen bekend.</p> <p>Een groot aantal van de waarnemingen die op of in de buurt van de stroomgordel van Spijk zijn gedaan bestaat uit huisterpen uit de periode vanaf de late Middeleeuwen tot in de Nieuwe Tijd (Archisnrs. 36688 t/m 36694), waarvan een deel is aangeduid als terrein van archeologische betekenis (AMK-nrs. 13251 en 13254). Twee dergelijke waarnemingen zijn gedaan op circa 250 m ten oosten en 350 m ten westen van het plangebied (respectievelijk Archisnrs. 36694 en 36693). Daarnaast zijn op een aantal plekken op de stroomgordel vondsten gedaan die voornamelijk dateren uit de Middeleeuwen. Op circa anderhalve km ten westen van het plangebied zijn op een diepte van maximaal 50 cm diverse fragmenten aardewerk (kogelpot, Pingsdorf, grijsbakkend gedraaid aardewerk, enz.) uit de late Middeleeuwen aangetroffen.</p> <p>Ten oosten van het plangebied, richting het riviertje de Linge, zijn ook oudere vondsten op de stroomgordel gedaan. Op ruim een km afstand zijn diverse fragmenten van een amfoor uit de vroege tot late Romeinse tijd gevonden (Archisnr. 29741). Ongeveer 200 m ten oosten hiervan, zijn Romeinse aardewerkscherven aan het licht gekomen. Tot de vondsten behoort eveneens een bronzen armband met een kobaltblauwe kraal die dateert uit de midden tot late ijzertijd (Archisnr. 13255). Drie fragmenten terra sigillata, tenslotte, zijn gevonden in de Polder Lang-Scheiwijk en Kort-Scheiwijk, zo'n 1200 m ten noordwesten van het plangebied (Archisnrs. 26066 en 26067). Ze dateren uit de midden Romeinse Tijd. Romeinse bewoningssporen zijn er eveneens aangetroffen (Archisnr. 24772).</p>

Aard en ouderdom van de vindplaats	Onbekend; op basis van waarnemingen en afhankelijk of in het plangebied de oude stroomgordel van de Spijk aanwezig is, kunnen archeologische waarden vanaf de Romeinse tijd aangetroffen wordt.
Gaafheid en conservering (structuren, sporen, vondsten, paleo-ecologische resten)	Onbekend
Begrenzings en oppervlakte van de totale vindplaats (dus ook <u>buiten</u> het plangebied)	Nvt.
Begrenzing en oppervlakte van (het deel van) de vindplaats <u>binnen</u> het plangebied	Nvt.
Archeologische stratigrafie en diepte van vondstlagen	Onbekend.

Archeologische verwachting op basis van het vooronderzoek

Structuren en sporen	Onbekend; het plangebied bevindt zich direct ten noorden van de oude stroomgordel van de Spijk. Op deze stroomgordel kunnen vondsten verwacht worden vanaf de Romeinse tijd.
Artefacten: anorganisch	Onbekend
Artefacten: organisch	Nvt.
Paleo-ecologische resten	Nvt.
Complexiteit	Nvt.

3. Vraagstelling

Onderzoekskader, relatie met NOA, synergie	Nvt.
Onderzoeksvragen	<ul style="list-style-type: none"> - Is deze bodem onverstoord sinds de vorming ervan? - Zijn er aanwijzingen voor natuurlijke (stroomgordel) of kunstmatige hoogtes (woonterpen)? - Zijn er aanwijzingen voor archeologische vindplaatsen? - Zo ja, uit welke periode dateren deze? - Zo ja, is een begrenzing van de vindplaats mogelijk?
Aanbevelingen	
Beperkingen	

4. Veldwerk

Strategie	Booronderzoek om inzicht in de bodemopbouw, eventuele verstoringen en aan- of afwezigheid van archeologische indicatoren binnen het plangebied vast te stellen.
Methoden en technieken	Booronderzoek conform NEN 5104. 10 boringen per hectare, met een minimum van 4 boringen per locatie (Edelman diameter 7 cm), tot 2 m -mv in een grid van 30 bij 40m. 10 % van de boringen (zijnde 1 boring) doorboren/gutsen tot minimaal 4 m -mv. De opgeboorde monsters worden visueel geïnspecteerd op archeologische indicatoren. Begraven archeologische lagen en/of top van de stroomgordel van Spijk worden bemonsterd. Indien het grid niet aangehouden kan worden mag dit niet leiden tot minder boringen.
Bemonstering	Nvt.
Artefacten: anorganisch	Nvt.
Artefacten: organisch	Nvt.
Paleo-ecologische resten	Nvt.
Beperkingen	

05. Uitwerking en conservering

Analyse fysische geografie	De stratigrafie in de boorstaten dient gekoppeld te worden aan de fysische geografie.
Structuren en grondsporen	Nvt.
Artefacten: anorganisch	Artefacten dienen verwerkt te worden door een medior archeoloog.
Artefacten: organisch	Nvt.
Paleo-ecologische resten	Nvt.
Beeldrapportage (objecttekeningen, foto's, kaarten, e.d.)	Conform KNA 2.2
Conservering geselecteerd materiaal (zie CvAK-leidraad nr. 1)	Nvt.
Beperkingen	Nvt.

6. Eindproduct: rapportage en deponering	
Te leveren product	Eindrapport conform VS06 (KNA 2.2) Bij het eindproduct hoort een bewijs (af te geven door de ontvangende instantie) van overdracht van vondsten en documentatie.
Inhoud eindrapport	Eindrapport conform VS06 (KNA 2.2).
Verschijsing en oplaag eindrapport	Het rapport dient binnen 6 weken na de afronding van het veldwerk in conceptvorm gereed te zijn. Het eindrapport dient in 5 exemplaren aangeleverd te worden aan de opdrachtgever en het bevoegd gezag en één exemplaar aan de ROB.
Deponering	Vondsten conform KNA 2.2 en de richtlijnen van het Provinciaal depot voor bodemvondsten van Zuid-Holland. Documentatie conform KNA 2.2 aan de ROB
Beperkingen	

7. Randvoorwaarden	
Personele randvoorwaarden	Het onderzoek moet verricht worden door een door het CvAK gecertificeerd archeologisch bedrijf en conform de KNA 2.2. Het onderzoek moet uitgevoerd worden door een veldteam bestaande uit een medior-archeoloog met ervaring in Holoceen-Nederland en een veldtechnicus.
Uitvoeringsperiode opleveringstermijn veldwerk	en Het veldwerk dient binnen 1 werkdag uitgevoerd te zijn.
Uitvoeringscondities veldwerk	De toegankelijkheid, betredingstoestemming en het milieुरapport wordt door de opdrachtgever geregeld. De opdrachtnemer dient zich in kennis te stellen van kabels en leidingen door middel van een KLIC-melding.
Kwaliteitsbewaking, toezicht, overleg, en evaluatie	In afstemming met en met goedkeuring van de opdrachtgever dient vastgesteld te worden wie toezicht op de werkzaamheden houdt en hoe de verantwoordelijkheden zijn. Deze procedures dienen vastgelegd te worden in een werkoverleg, voor wijziging programma van eisen, voor toekenning van meer- of minderwerk. Minderwerk: Nvt Meerwerk: Nvt
Selectieprocedure tijdens het veldwerk (i.h.b. bij archeologische begeleiding)	Nvt
Uitvoeringsperiode opleveringstermijn eindrapport	uitwerking; (concept) Conceptrapport binnen drie weken na de uitvoering van het veldwerk. Eindrapport na goedkeuring door de opdrachtgever met een eindtermijn van drie weken na het verschijnen van het conceptrapport.
Termijn overdracht van vondsten, monsters en documentatie	Uiterlijk 4 weken na inzending van het standaardrapport, conform specificatie aanleveren vondsten en monsters (DS02), KNA 2.2 (1 april 2005)
Procedure toetsing eindproduct door bevoegd gezag	De uitvoerder overhandigt na goedkeuring van het conceptrapport aan het bevoegd gezag het eindrapport en de bewijzen van overdracht van vondsten en documentatie. Het eindrapport dient altijd binnen twee jaar na afronding van het veldwerk opgeleverd te worden.

8. Wijzigingen na evaluatie	
Wijzigingen tijdens het veldwerk	Nvt.
Procedure van wijziging na de evaluatiefase van het veldwerk	Nvt.
Procedure van wijziging tijdens uitwerking en conservering	Nvt.

9. Literatuur en bijlagen	
Literatuur	S. De Vos. Gorinchem (ZH), Haarweg. Archeologisch vooronderzoek. Intern concept. BILAN juli 2006.

Bijlage 5: Overzicht archeologische perioden

Periode		Code
Paleolithicum	Tot 8800 vC	PALEO
Paleolithicum Vroeg	Tot 300.000 C14	PALEOV
Paleolithicum Midden	300.000 - 35.000 C14	PALEOM
Paleolithicum Laet	35.000 C14 – 8800 vC	PALEOL
Mesolithicum	8800 – 5300 vC	MESO
Mesolithicum Vroeg	8800 – 7100 vC	MESOV
Mesolithicum Midden	7100 – 6450 vC	MESOM
Mesolithicum Laet	6450 – 5300 vC	MESOL
Neolithicum	5300 – 2000 vC	NEO
Neolithicum Vroeg	5300 – 4200 vC	NEOV
Neolithicum midden	4200 – 2850 vC	NEOM
Neolithicum Laet	2850 – 2000 vC	NEOL
Bronstijd	2000 – 800 vC	BRONS
Bronstijd Vroeg	2000 – 1800 vC	BRONSV
Bronstijd Midden	1800 – 1100 vC	BRONSM
Bronstijd Laet	1100 – 800 vC	BRONSL
IJzertijd	800 – 12 vC	IJZ
IJzertijd Vroeg	800 – 500 vC	IJZV
IJzertijd Midden	500 – 250 vC	IJZM
IJzertijd Laet	250 – 12 vC	IJZL
Romeinse Tijd	12 vC – 450 AD	ROM
Romeinse Tijd Vroeg	12 vC – 70 AD	ROMV
Romeinse Tijd Midden	70 – 270 AD	ROMM
Romeinse Tijd Laet	270 – 450 AD	ROML
Middeleeuwen	450 – 1500 AD	XME
Middeleeuwen Vroeg	450 – 1050 AD	VME
Middeleeuwen Laet	1050 – 1500 AD	LME
Nieuwe Tijd	1500 – heden	NT
Nieuwe Tijd A	1500 – 1650 AD	NTA
Nieuwe Tijd B	1650 – 1850 AD	NTB
Nieuwe Tijd C	1850 – heden	NTC
Onbekend		XXX

Bijlage 6: Overzicht geologische perioden

Periode			C-14 jaren voor heden
Holoceen	Postglaciaal		10.000 – heden
			10.000 – heden
		Subatlanticum	3.000 – heden
		Subboreaal	5.000 – 3.000
		Atlanticum	5.000 – 7.500
Pleistoceen	Weichselien	Boreaal	9.000 – 7.500
		Preboreaal	9.000 – 10.000
			2,3 milj – 10.000
			75.000 – 10.000
	Eemien	Late Dryas	11.000 – 10.000
		Allerød	12.000 – 11.000
		Bolling	13.000 – 12.000
			100.000 – 75.000
Saalien		250.000 – 100.000	